

הרב מאיר טלר, ישיבת רועה ישראל

תלמוד גדול או מעשה גדול?

אחת השאלות המרכזיות בעולמה של תורה היא מהי מעלתו העליונה של האדם - האם היא טמונה בלימוד התורה או בקיומה? כלומר, האם התכלית היא להיות הוגה בתורה ולהעמיק בה, או שמא התכלית העליונה היא קיום המצוות בפועל?

לימוד תורה בתורה שבכתב ובתושבע"פ

כאשר אנו מתבוננים בתורה שבכתב, נראה כי היא אינה מדגישה את חשיבות לימוד התורה כשלעצמה בצורה ישירה. מצוות תלמוד תורה נרמזת בפסוקים, כגון: "ושיננתם לבניך ודברתם בהם" (דברים ו, ז), "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בהם" (שם יא, ט). אמנם חז"ל למדו מכאן שיש מצוה ללימוד תורה, אך מפשט הפסוקים אפשר להבין שהחוב המוזכר כאן מתייחס רק לקריאת שמע [כמו שישנן דרשות בחז"ל שהפסוקים של ק"ש נדרשים ביחס למצות ק"ש], וכן ניתן להבין מהפסוקים שעיקר החיוב הוא ללמד את בנו תורה,¹ ולא ניכר הערך של הלימוד עצמו. כמו כן, לא נראה שיש דגש וחזרה על החשיבות והערך של לימוד התורה, כמו שהתורה מדגישה וחוזרת על החשיבות של קיום המצוות.

אפילו בסיפורי התנ"ך כמעט ואין תיאורים של אנשים שעוסקים בלימוד תורה. הדמות היחידה שהתורה מצווה עליה במפורש לעסוק בתורה כל ימיו היא המלך: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת... והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" (דברים יז, יח-ט). גם ליהושע נאמר הציווי "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח). וכן דוד המלך משתבח בחביבות הלימוד בתהילים קיט, ועוד. אולם אלו תיאורים מועטים והם מתייחסים למלכים שעליהם יש חיוב לימוד תורה מיוחד, בעוד שלא מוזכרים הדיוטות העוסקים בתורה.

יוצא אפוא, כי הדגש המרכזי של התורה שבכתב הוא על קיום המצוות, ואילו לימוד התורה מופיע מעט ואולי אף ברמז.

1. כמו שמשמע ברמב"ם, שפתח את הלכות ת"ת בחיוב ללמד את בנו ורק בהלכה ח' מתחיל לבאר את החיוב של האדם ללימוד בעצמו.

לעומת זאת, התורה שבעל פה מעניקה חשיבות עצומה ללימוד התורה. דברי חז"ל מלאים בשבחים ללימוד התורה, ומדגישים את ערכו הגבוה.

בנוגע לשאלתנו ביחס בין חשיבות הלימוד מול חשיבות המעשה, ישנו מאמר ברור ומפורסם: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". מאמר זה מופיע בכמה מקומות בדברי חז"ל ובמשמעויות שונות. ננסה להתבונן בהם.

ירושלמי: שאלת הקדימות

בירושלמי (פסחים פרק ג הלכה ז) נאמר:

כך שנה רבי המעשה קודם לתלמוד. נמנו בעליית בית אריס בלוד התלמוד קודם למעשה. ר' אבהו שלח לרבי חנינה בריה יזכי בטיבריה. אתון ואמרין ליה גמל הוא חסד שלח ומר ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא. שכבר נמנו וגמרו בעליית בית אריס בלוד שהתלמוד קודם למעשה.

נראה כי הדיון אינו עוסק בשאלה מה נעלה יותר, אלא בשאלה מה יש להקדים? האם יש להתחיל בלימוד ורק לאחר מכן לקיים, או שמא ראוי להקדים את קיום המצוות ורק לאחר מכן לעסוק בלימוד התורה?² חכמים פסקו כי התלמוד קודם למעשה, משום שעל ידי הלימוד אדם ידע כיצד לקיים כראוי אבל שאלת הערך והמעלה לא נידונה [נרחיב עוד בביאור דעת הירושלמי מתוך דברי התוספות להלן].

מכילתא דרשב"י: התלמוד כולל את המעשה

במכילתא דרשב"י (פרק יט) מובא גם כן מאמר גדול תלמוד אך במשמעות אחרת ממא שמופיע בירושלמי וז"ל:

הראיני את מראיך זה מעשה: השמיעני את קולך זה תלמוד: כי קולך ערב ומראיך נאוה להודיעך כמה מעלות בין תלמוד למעשה: וכבר נמנו בעליית בית עריס מי גדול תלמוד או מעשה אמר ר' טרפון גדול תלמוד אמר ר' עקיבה גדול מעשה ענו

2. אמנם יש לדון האם הקדמת הלימוד מתייחסת לשאלה ספציפית, במציאות שמזדמנת לאדם מצוה, האם יש לקיימה או שיש ללמוד, או שזו שאלה בסדר חיי האדם, שיש בתחילה בשנותיו הראשונות לעסוק בתורה ואח"כ לעסוק במצוות או קודם לעסוק במצוות? נראה בפשטות מהמעשה של ר' אבהו ובנו, שהקפדתו של ר' אבהו לא היתה על מעשה מסוים, אלא על כך שר' חנינא עסק בקבורת מתים בצורה קבועה במקום ללמוד תורה.

כלם ואמרו גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד.

כאן הדגש הוא לא על הקדימות, אלא על העובדה שהתלמוד כולל בתוכו את המעשה. לכן, עדיף לעסוק בלימוד, שכן ע"י התלמוד יגיע האדם גם לקיום המצוות, מה שאין כן אם יעסוק בקיום המצוות, לא יגיע על ידם למעלת לימוד התורה. אם כן גם כאן אין אמירה מפורשת בשאלה המהותית מי גדול ועוד שהמדרש נותן לכל אחד מעלה מיוחדת לתלמוד את מעלת הקול "קולך ערב", ולמעשה את מעלת המראה "מראך נאווה".

בבלי: סתירה בין הסוגיות

בבבלי מופיעה שאלה זו בשני מקומות. במסכת קידושין (מ"ב) מוזכרת עיקר הסוגיא: וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. כמובן שפשט הסוגיא היא שמעלת התלמוד גדולה.

במסכת בבא קמא (י"ז ע"א) הגמרא מביא את אותו משפט, ונראה שמשמש במשמעות הפוכה.

וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה... שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה והאידנא נמי עבדינן הכי? אפוקי מפקינן אנוחי לא מנחינן ואיבעית אימא אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דרבי יוחנן למשאל שמעתא כי הוה עייל לבית הכסא והוה בעינא מיניה מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן והאמר מר גדול למוד תורה שהלמוד מביא לידי מעשה? לא קשיא הא למיגמר הא לאגמורי.

הגמרא דנה מהו הכבוד המיוחד שעשו לחזקיה המלך. לדעת ר' יוחנן, הייחודיות של חזקיה היא בכך שאמרו עליו שהוא לימד תורה, בשונה מחכם רגיל שאומרים עליו שהוא קיים את התורה ולא לימד, על זה כך שואלת הגמרא שתלמוד גדול שמביא לידי מעשה והכונה היא שהמעשה גדול כמ"ש רש"י (ד"ה מביא לידי מעשה) "אלמא מעשה עדיף", וכן ביאר ר"י (מובא בשטמ"ק): "שהתלמוד מביא לידי מעשה - פירש ר"י ז"ל אם כן מעשה

גדול דמי נתלה במי קטן נתלה בגדול". על כך תירצה הגמרא, שיש חילוק בין לימוד עצמי שהוא חשוב פחות מהמעשה, לבין המעלה ללמד אחרים שהיא גדולה ממעלת המעשה. אם כן נראה שיש כאן סתירה: מצד אחד, בקידושין נראה שתלמוד גדול יותר, ומצד שני, בבבא קמא משמע שהמעשה נעלה יותר.

יישוב הסתירה לשיטת רש"י

א. הבחנה בין שאלת הקדימות לבין הערך המהותי

אפשר לומר שהגמרא בקידושין עוסקת בהדרכה מעשית - במה עדיף להתחיל, ולכן פסקו שעדיף ללמוד משום שזו הדרך שמביאה למעשה. לעומת זאת הגמרא בבבא קמא עוסקת בשאלה מהותית: מהי תכלית האדם, מהו השבח שמשבחים את האדם אחר פטירתו ולכן היא מדגישה את חשיבות המעשה.

ב. שעת השמד

על דברי הגמרא בקידושין יש לשאול: מדוע חכמים ישבו בעלית בית נתזה, ודנו בשאלה חשובה זו, ולא ישבו בבית המדרש? ולמה הגמרא מספרת לנו את הפרט הזה של מקום הדיון?

אולי אפשר לבאר כי קיימת הלכה נוספת בש"ס, שיצאה מעלית בית נתזה, והיא במסכת סנהדרין (עד ע"א): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים".

נראה שחכמים ישבו בעלית בית נתזה בשל שעת שמד, והרומאים לא נתנו ללמוד תורה. על כן, החכמים ישבו ודנו בשאלת השמד בעליה. בדיון אחד, נידונה השאלה: על מה צריך למסור את הנפש? והדיון השני היה איך מחזיקים ומחזקים את עם ישראל בעת צרה זו?

ר' טרפון אמר שיש לחזק את צד המעשה, לעזור ולדאוג לקיום התורה בפועל כגון לחפור מקוואות, לכתוב תפיליו ומזוזות וכו'. וכן מצינו שר' טרפון הסתכן בשביל שלמות בקיום המצוות "אמר רבי טרפון, אני הייתי בא בדרך, והטיתי לקרות, כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים" (משנה ברכות א, ג). לעומתו, ר' עקיבא סבר ששימור היהדות יהיה ע"י לימוד התורה, ולכן הדבר החשוב בשעה קשה זו הוא ללמוד וללמד. אכן ר' עקיבא

מסר נפשו בשביל ללמד תורה ברבים, ואמר שהשמירה הגדולה היא היותנו שרויים בתוך מימי התורה על אף הסכנה החיצונית של גזירת הרומאים.³

היוצא משני התירוץ, שמצד המהות ודאי שהעיקר הוא לקיים את מצוות התורה, אך הדרך להגיע לתכלית של קיום התורה היא ע"י לימוד התורה, שגדול תלמוד בכך שמביא לידי מעשה.

תירוצי התוספות

בתוספות העירו על הסתירה הנ"ל בין הגמרא בקידושין, בה נאמר "גדול תלמוד", לבין הגמרא בבבא קמא, שמשמעה שהמעשה גדול. מכח קושיא זו ביארו את הגמרא בב"ק באופן שונה: ר' יוחנן אמר שגם בזמן הזה אומרים על הנפטר שקיים את התורה, אבל לא אומרים עליו שלימד תורה, על כך שואלת הגמרא "והאמר מר גדול למוד תורה שהלמוד מביא לידי מעשה?" תוספות מבארים את הקושיא, שלא שייך לומר על מישהו שהוא קיים את התורה בלי שהוא למד תורה שהרי הדרך הבלעדית לבוא לידי מעשה היא ע"י התלמוד, ואם כן כשאומרים על הנפטר שהוא קיים ודאי שהוא גם למד, א"כ לא שייך לומר "קיים אמרינן לימד לא אמרינן", משום שכל המקיים גם לומד. ועל זה תירצה הגמרא: יש הבדל בין **ללמוד** תורה שהיא כלולה באמירה קיים (שא"א לקיים בלי ללמוד) לבין המעלה **ללמד** שהיא המעלה מיוחדת שהיתה אצל חזקיה.

מובן מדברי התוספות ששתי הסוגיות סוברות שהמעלה ללמוד תורה גדולה ממעלת הקיום, ומעלת לימוד לאחרים גדולה מלימוד לעצמו.

בתוספות בקידושין מובא תירוץ נוסף: "וי"מ דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין עם הארץ חסיד אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד". לפי זה, בגמרא בקידושין מדובר באדם בתחילת לימודו ולכן יש להקדים את לימוד התורה. במסכת בב"ק מתייחסים לחכם שנפטר, ולכן בשבח מעלותיו מזכירים את מעלת מעשיו, משום שהמעשה טוב מלימוד.

תירוץ זה דומה לדברי הירושלמי הנ"ל, שהדיון בשאלת תלמוד גדול או מעשה היא שאלה בסדר הקדימות. ויש לשאול במה מדובר? הרי מבואר בגמרא במו"ק (ט ע"ב)

3. עוד יש לומר שחכמים הסתירו את מהות הדיון הזה, ולא כתבו במפורש שלימוד התורה הוא העצה הנכונה להתמודד עם גזירת הגויים, כדי שלא יתגלה לגויים במשך הדורות שהיכולת שלנו להתמודד עם גזרותיהם היא ע"י לימוד התורה, ובכך ינסו בכל כוחם למנוע מאיתנו את קיום חיינו ואורך ימינו.

שתלמוד תורה קודם למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, ואילו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים דוחה את לימוד התורה, א"כ במה מדובר כאן? אם במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים הרי היא קודמת ללימוד גם בתחילת לימודו, ואם במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, הרי היא נדחית מפני הלימוד גם בימי זקנותו.

בפשטות לא נראה שמדובר במצוה שאינה יכולה לעשות ע"י אחרים שהרי כתוב בתוספות 'או יעסוק במעשה' משמע שהשאלה היא לא על מעשה מזדמן, באופן שאין מי שיקיימו, אלא על עסק קבוע, לא רק מפני צורך חיצוני במקום שאין אנשים. ויש להבין למה אומרים לאדם להפסיק מלימודו מול מצוה שיש מי שיקיימה? ואפשר לבאר את תוספות (וגם את הירושלמי) במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים ע"פ דברי המאירי (בב"ק יז ע"א) וז"ל:

מי שיש עליו מצוה ותלמוד תורה אם היה מצוה עוברת יקדים למצוה ואחר כך לתלמוד ואם היו ממצות שאין שעתן עוברת אם הוא צריך ללמוד יקדים לתלמוד שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה ואם הוא מאותם היודעים ואינו צריך ללמוד אף על פי שרוצה ללמוד לאחרים אינו דוחה את המצוה בשביל למוד אחרים.

המאירי מבאר את דברי הגמרא במו"ק שתלמוד תורה קודם למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים רק באדם שלא למד, אבל מי שכבר למד, טוב שיפסיק מלימודו כדי לקיים את המצוה.⁴ וכן אפשר לפרש את תירוצו ה"ש מפרשים' בתוספות: הקדמת לימוד תורה למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים היינו רק באנשים שלא למדו תורה, אבל לגבי היודעים את ענין המצוה, מעשה קודם גם במצוה שיכולה לעשות ע"י אחרים. א"כ ברור שהמעלה העליונה היא קיום המצוות, וגדול תלמוד שהוא מכשיר את האדם לבוא לידי מעשה "לפי שאין עם הארץ חסיד".

סיכום: היוצא מכל האמור לעיל, שמוסכם לכל הדעות בשאלת סדר ההדרכה יש להקדים את התלמוד למעשה. אולם בשאלת מהי המעלה העליונה, נחלקו הדעות: לדעת הירושלמי, רש"י, ר"י, יש מפרשים בתוס' והמאירי המעשה הוא העיקר והלמוד הוא המכשיר למעשה, ולדעת ר"ת הלימוד הוא המעלה העיקרית.

4. עי' גם מאירי שבת ט ע"א (ביאור המשנה השניה) "ושמא תאמר היאך הקלו בתלמוד תורה שהעוסק במצוה פטור מן המצוות... י"ל שהתלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה והיאך יפקיע את המעשה?!" כמו כן אציין לספר שערי תלמוד תורה (לרב יהודה לוי) שהאריך בנושא זה [י.ה.].

מעלת התלמוד

לאחר ההבנה, שלפי רוב הדעות, התכלית היא המעשה, א"כ מהי החשיבות הגדולה של הלימוד, ולמה הוא קודם למעשה?

א. התשובה והפשוטה היא שאם אדם לא ילמד לא ידע מה לעשות, ואם לא ידע את התורה, לא יוכל לקיימה. וכמו שכתבו התוס': "דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין עם הארץ חסיד".

ב. המאירי מבאר, שהקדמת הלימוד לא נועדה רק לצורך השגת ידע טכני, שיסייע לדעת מה לעשות בפועל, אלא שידיעת התורה מוסיפה באיכות המצוה, ביופיה ובהדרה "אם הוא צריך ללמוד יקדים לתלמוד שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה".

ג. מהר"ל (נתיב התורה פ"ה) מבאר שיש איכות שנקנית בנפש האדם ע"י לימוד התורה, איכות שממנה נובעים יראת שמים וקיום מעשה המצוות בפועל. התורה פועלת בנפש קירוב אל ה', בכך שאדם מתקשר בשכלו אל התורה, שהיא דבר ה', נעשה איחוד פנימי ומהותי בין האדם אל התורה ואל נותן התורה. המעלה הזו נקנית ע"י לימוד התורה, ולא ע"י מעשה המצוות בלבד, שכן, עם כל חשיבותם ומעלתם, המצוות מתגלות ברובד המעשה, שהוא חיצוני לנפש ואינו פועל ברוד המחשבה, שהוא פנימי יותר. כדי לתקן את המחשבה, יש ללמוד תורה, כדי לאחד את דעתו ורצונו של האדם בה', יש לבנות התקשרות בדעת, ורק מתוכה תצמח התקשרות נפשית, אהבה ויראה, ומתוך כך, המעשה יהיה מתוקן, מעוטר בדעת ובעל קישור פנימי.⁵

5. וזה לשון המהר"ל: "כבר אמרו (קידושין מ' ע"ב) גדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה, ואין הפירוש כמו שמבינים כי כאשר לומד תורה ידע אח"כ לקיים התורה על ידי שלמד התורה, וזה אינו כי בשביל כך אין גדול התורה, אבל הפירוש הוא כי התורה היא פועלת שיצאו המעשים לפועל... וכמו כן לא נמצא יראת שמים כאשר אין עמו התורה כמו שאמרו (אבות פ"ג) אם אין חכמה אין יראה, ופירוש זה כי היראה כאשר האדם יש לו קירוב אל השם יתברך אז מקבל יראתו דומה למלך בשר ודם אין האדם מקבל יראתו רק כאשר מתקרב אליו, ואין האדם מתקרב אל השם יתברך כי אם על ידי התורה כי האדם הוא בשר ודם ומצד שהוא בשר ודם אין קירוב כי אם על ידי התורה השכלית, ובזה יש קירוב לאדם אל בוראו ואז מקבל היראה".

תורה שבכתב ותורה שבע"פ

מכאן נחזור לראשית דברינו, לשאלה בדבר ההבדל הגדול בין תורה שבכתב לבין תורה שבעל פה בשאלת חשיבות לימוד התורה, שכמעט ולא נזכרת בתורה שבכתב אך בדברי חז"ל קיבלה מקום משמעותי ביותר. מדוע ישנו הבדל כה גדול?

התורה שבכתב נותנת לנו את המבט העליון האידאלי: "אנו מרגישים מקרבה את הבהקת תפארת האורה החיה הכללית של כל היקום" (אורות התורה א, א). היא מביאה לנו את הערכים העליונים כמו שהם. תפקידה של תורה שבע"פ היא לתת לנו את הדרכים והשבילים איך לממש את האור של בתורה שבכתב, איך לבטא אותו בתוך המציאות הממשית, היא מכינה את כלים בהם נקלוט את האור הגדול של תורה שבכתב. בתורה שבכתב מוזכר הערך העליון והסופי והוא קיום התורה "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים" (ברכות יז ע"א) ו"לא המדרש עיקר אלא המעשה" (אבות א, יז), אבל תורה שבע"פ מלמדת אותנו איך נממש את האידאל הזה, ובשביל כך לימדונו חז"ל שהדרך לקיום התורה בצורה ציבורית ורחבה, אך גם פנימית ועמוקה, היא ע"י שלימוד תורה יהיה מרכזי בעולמנו וממלא את חיינו.

עוד יש לומר, שתורה שבכתב היא כנגד הקב"ה ותורה שבע"פ כנגד כנסת ישראל. לכן ה' מדגיש את רצונו להתגלות בארץ, מלמעלה למטה, לעומת זאת ישראל רוצים לעלות ממטה למעלה ולכן מדגישים את הרצון להתעלות מגבולות המעשה, אל קרבת ה' מהותית. "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה, יב). אמת היא כנגד התפארת, האידאל העליון, והיא צומחת מהארץ, מהמלכות, מכנסת ישראל שמבקשת את קרבתו של דודה, ולכן מדגישה את הרצון לחיבור והזדהות פנימית עם רצון ה', הנוול מתוך לימוד התורה. צדק היא המלכות, התגלות אור ה' בתוך גבולות המציאות, ההשקפה והבקשה אליה היא מהשמים, מהאור העליון שמבקש לשרות בארץ, לעשות דירתו בתחתונים, ולשם כך עיקר מגמתו היא בדבר חשיבות המעשה. ע"י ההופעה השלמה של הלימוד והמעשה נעשה יחוד קוב"ה ושכינתה.⁶

6. עיין בספר פתחי שערים נתיב מ"ן ומ"ד פתח יח, המבאר שע"י עסק התורה גורמים יחוד בספירות העליונות (בג"ד) שהוא התקשרות ברוח וחיבור בדעת וע"י המעשה נעשה יחוד בספירות התחתונות (בז"ת) שפועל את ההולדה בפועל.

בין ישראל לעמים

הקישור השלם בין ישראל לאביהם שבשמים שנוצר ע"י למוד תורה וקיום המצוות, מבטא נקודה שמיחדת את קישורם המלא של ישראל באל חי. בעוד שהנוצרים ביטלו את חשיבות המעשה, ביטלו את ברית הבשר ואמרו שהעיקר שהכל תלוי בו הוא האמונה והאהבה. הקישור הנפשי הוא המשמעותי, ואילו המעשה אינו מכריע ואינו מרכזי בחיי האדם. לוח השנה הנוצרי נקבע לפי השמש בלבד, בלי להתחשב בחידוש הירח. השמש מורה על האידאל העליון, השמימי והקבוע, שהוא מקור החיים והאנרגיה של כל העולם (תפארת), הלבנה מורה על הצד התחתון, המקבל, הנתון לשינויים שלפעמים גדל ולפעמים קטן היא מקבלת את אורה מהשמש, ובכל זאת נשארת המאור הקטן ולא תצליח להאיר כמו השמש (מלכות).

ההתייחסות לשמש בלבד מרמזת על רצון להתקשרות פנימית אידיאלית, ללא התחשבות במציאות הארצית התחתונה והמשתנה. אמונה ומחשבה חשובים אך אין ערך למעשים. לעומתם, באסלאם, אי אפשר להבין את רצון האל אלא רק להיכנע בפניו ולציית לו. משמעות המילה "אסלאם" היא כניעה, ערך האדם והתקשרותו לאל נמדד בכניעתו לפניו. אצלם, התפילה היא בעיקר שבח, ולא בקשה שהרי רצונו נעלה ואין לאדם כל השגה בו, ולא שייך לבקש לשנותו. לוח השנה המוסלמי נקבע ע"פ הירח בלבד, ללא אור השמש, ענין המורה על חשיבות רבה למעשים, ללא בקשת הזדהות או קישור פנימי לתוכן נעלה, שמתבטא באמצעות מעשים אלו, העיניים מביטות לארץ, בלי הארת שמים.

בעם ישראל ישנה חוכמה עמוקה ומסורת קדומה - 'סוד העיבור', היכולת לאחד בין המאורות, לייצר חפיפה בין החמה והלבנה, בין השמים והארץ, לאחוז בשיא הגובה, ברוממות המחשבה ושגב הרעיון, ומתוך כך לבטא אותו בעולם המעשה, בחיים הארציים, להסיר את מחיצת הברזל הנתונה בין השמים והארץ ולאחד בין התלמוד והמעשה.